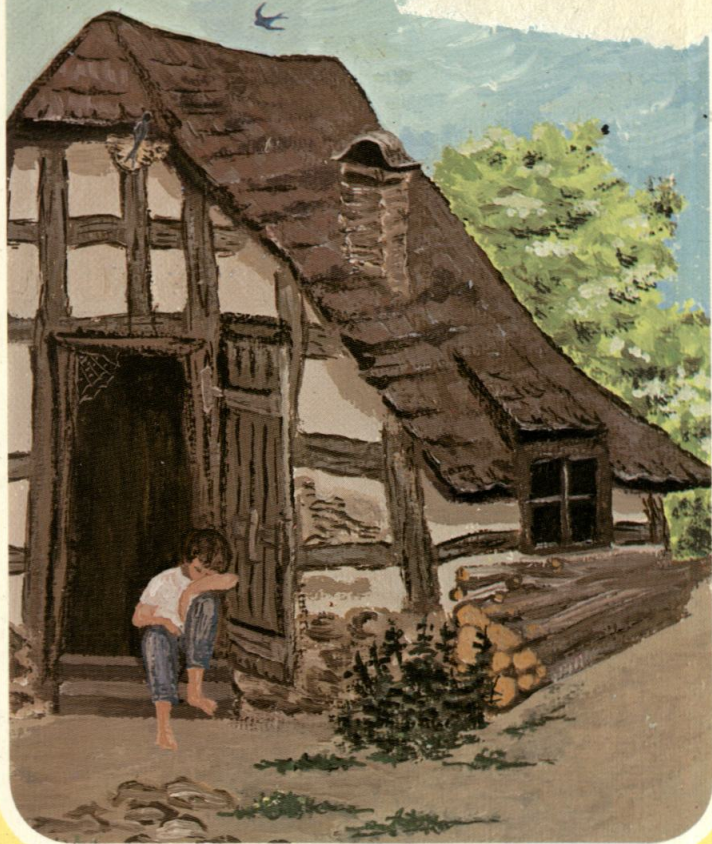

ХРИСТИНА РОЙ

Без Бога
на світі

ХРИСТИНА РОЙ

БЕЗ БОГА НА СВІТІ

ОПОВІДАННЯ

Ohne Gott in der Welt
Wrs - 10/97 E6m

СВІТЛО
НА СХОДІ

Художник В. Гаврилов

Переклад з російської Ю. Дорофєєва

Рой Христина

Без Бога на світі. Повість. Переклад з російської.

© 1993 Видавництво „Світло на Сході“

В ніч перед Різдвом селяни з Рашова, їдучи повз цвинтар, натрапили на труп замерзлої жінки. Сердешна мати задубілими руками притискала до мертвих грудей живого малесенького хлопчика, загорнутого в товсту ковдру. Дитя плакало. Просльозились і жінки. Люди підбрали тіло і привезли його в хату до старости.

У старостихи були гості – її сусідки. Вони одразу взялися за діло. Одна з жінок кинулася роздягати замерзлу, друга підтримувала голову, третя в цей час світила їм лампою. Останні заходилися біля маляти.

На третій день небіжчицю поховали. Велика юрба йшла за труною, ніби померла хтозна-яка шляхетна пані.

А що ж сталося з малюком? Ні старості, ні судді не вдалося дізнатися, звідки небіжчиця родом. Серед селян чулися голоси:

– Наше село й так зубожіле. Важко буде нам утримувати хлопчину.

Однак побоювання скупердяїв були марні: старостиха залишила малюка в себе. Щоправда, вона не виховувала його як сина, але по своєму піклувалася про сироту.

Його назвали Мартином, а в селі кликали просто Мартинком. Так воно й повелося: Мартинко та Мартинко. Хлопчик повзав по кімна-

тах без усякого нагляду, як маленьке цуценя. Як тільки він трохи підріс, став добрим помічником у хаті. Будь-яку роботу він виконував із задоволенням: носив дрова, доглядав свині, годував гусі – все робив. Не можна було сказати, що хлопчику жилося погано: він завжди був ситий і одягнений. Спочатку він спав у кутку за піччю, куди в першу ж ніч поклала його старостиха. Тут же в кімнаті перебула разом з ним ту ніч його небіжчиця-мати. Коли Мартинкові виповнилося п'ять років, його перевели у хлів. Там він прожив майже сім років.

До школи його не посилали.

– Навіщо школа такому вбогому? Ще чого не вистачало! Він і вдома нам знадобиться, – казала старостиха своїм сусідкам.

Коли Мартинкові пішов дванадцятий рік, його відвели до пастора – готуватися до причастя. Однак пастор його не прийняв, тому що хлопчик не вмів читати і навіть не знав молитви Господньої.

Восени померла старостиха, і староста віддав хлопчика помічником до пастуха.

Старий пастух Андрій заслаб і не міг самотужки доглядати худобу, а пасовище, що належало селу Рашову, було дуже далеко, біля самого лісу. Андрію стало важко доглядати

череду, а служив він у Рашові пастухом вже багато років, і селяни не хотіли на схилі віку залишати його без шматка хліба. От вони й узяли йому помічника. Шкодувати не довелося. Мартинко ніби вродився пастухом. Адже він виріс у хліві і знав, як доглядати худобу.

Рано-вранці, почувши ріжок, корови, телята, навіть вівці, одразу підіймали голови і з бадьорим беканням та муканням збиралися до Мартинка з усіх боків. Бундаш, старий пес Андрія, лагідно махав пухнастим кудлатим хвостом, здіймаючи пил і, настовбичивши вуха та блискаючи очима, нетерпляче очікував, поки не лунало, нарешті, ляскання довгого батога і череда не рушала в дорогу.

Бундаш з Мартинком так добре стерегли череду, що через рік, коли старий Андрій помер, Мартинка самого зробили пастухом.

За селом, біля цвинтаря, притулилася мазанка. Бобиль, який жив тут, колись давно відказав її селянській громаді. Половина хатинки вже розвалилася. Уцілили тільки одна кімната та кухня, що притулилися до найближчого горба, немов шукаючи в нього підтримки.

Старий Андрій шістнадцять років прожив у цій хатині. Після його смерті тут оселився Мартинко. Маленькі віконця хатки були зако-

нопачені соломою і в такому вигляді залишалися цілий рік. Жоден промінь сонця не потрапляв сюди, проте взимку солома захищала від холодного вітру. Та Андрію і не потрібно було світло! Взимку він ніколи не бував вдома: цілий день він мандрував від сусіда до сусіда. А літом, повертаючись втомлений додому, він тут же лягав спати.

Важко передати відчай Мартинка, коли він вперше прийшов сюди. „Невже мені доведеться тут жити?“ – подумав він.

Штукатурка відвалилася. Всюди виднілися кіпоть та павутиння. На землі валялася солома. Видно, вже кілька років ніхто в хатині не прибирав.

„У старостихи в хліві було краще жити“, – думав хлопчина. У відчаї він узявся за голову і засумував. Потім сів на порозі хатини і гірко заплакав. Вперше бідолаха відчув свою самотність. Один, один на білому світі – точнісінько, як ця злиденна землянка! Раптом над його головою пролунало щебетання якоїсь маленької пташки. Мартин підняв голову і побачив гніздечко. Це ластівки прилетіли сюди з далеких країв і тепер прибирали свою хатку, щоб привести її у порядок на літо, а потім вони знову полетять в теплі краї за синє море до весни.

„Треба й мені привести до ладу свою бсе-лю“, – прошепотів хлопчик.

Сказано – зроблено. Перш за все він витяг із вікон соломую, знайшов стару мітлу і обмів вікна. Шибки майже скрізь були вибиті. Потім Мартинко обмів із стін павутиння. Піднялася така курява, що хлопчик мало не задихнувся. Кожного дня, повертаючись з поля, Мартинко намагався покращити своє житло, наводячи порядок.

Хлопчик не раз бачив, як старостиха замішувала глину і замазувала дірки в стіні. Тепер він став це робити у себе вдома. Дружина могильщика, що проходила мимо, доброзичливо розсміялася, побачивши Мартинка за роботою, зупинилася, похвалила його і пішла далі. Повернувшись наступного дня додому з поля, Мартинко так і остовпів від здивування. Стіни кімнати й кухні були не тільки поштукатурені, але й побілені, а долівка доведена до ладу і посипана свіжим піском.

Тимчасом дружина могильщика розповіла приятелькам про зроблену добру справу, і їм так сподобався її вчинок, що жінки всі разом поштукатурили хатку Мартинка зовні. Чоловіки не захотіли відставати від них і взялися за дах. Було куплено нове скло і вставлені шибки. Могильщик, коли бував тверезий, міг

гарно теслювати. Він полагодив Мартинкові стіл і розвалене ліжко, зробив нову лаву. Староста приніс оберемок свіжої соломи.

— Ну, Мартинко, ти тепер можеш одружуватися! — сказали хором чоловіки.

Ось так, з загальною допомогою всіх, хлопчина влаштувався. В нього була тепер своя власна домівка. Як любив він поратися в ній, упорядковуючи все! Але більш за все подобалося Мартинкові залишатися в полі, в лісі, на волі. Як добре дихалося йому тоді! Він видирався на який-небудь сірий камінь і звідти стежив за своїм стадом. Ні дати, ні взяти — цар на чолі свого війська!

Ліворуч здіймалися прямовисні гори, що поросли дрімучими ялиновими, буковими і дубовими лісами. Від легесенького подуву вітру в повітрі розходилися солодкі пахощі ялини. Восени дерева оголювалися і, оплакуючи втрату листяного вбрання, співали журливу пісню. Біля узніжжя гори розляглася рівнина, схожа на зелений килим, посипаний квітами. Маленький струмочок звивався по зеленому килиму, наче витканий срібний позумент. Праворуч пролягала просіка.

Які чудові були ранньою весною кущі, що росли тут, суцільно всіяні квітами, а літом і восени — червоними ягодами! Мартинко добре

знав, які рослини отруйні. Цього навчив його старий Андрій.

А яка була краса, коли сонце вкривало позолотою всю цю картину! Мартинко тоді забував про все на світі. Коли худоба паслася спокійно, він плів з пруття всяку всячину: робив мітли, кошики для сиру. З порожніми руками він не повертався додому. Жінки купували в нього товар, і хоча платили йому небагато, все ж таки Мартинкові вдалося дещо зібрати. „Хто знає, на що це мені знадобиться, – часто казав він собі, – адже я сам маю заробляти свій хліб“.

Сидячи за своїм плетінням і дивлячись на красу світу, він запитував себе: „Чи завжди так було, а якщо ні, то хто створив все це? Той самий Бог, Якого прикликає староста, коли божиться, або Той, про Якого кажуть жінки, коли хто-небудь помирає: „Господь милостивий, що взяв його до Себе“?

Де ж цей Бог? І де ті люди, яких Він бере до Себе? Чи взяв Він до Себе також і мою мати? Якщо правда, що Він створив все, то Він має бути дуже добрим і розумним. Як дивно все влаштовано: є рослини, що їх споживають у їжу, іншими користуються як ліками. Те, що любить тінь, так і посаджено під кущами. Те, що любить сонце, росте на просторі. Як оживає ліс після кожного дощу! Але тривалі дощі

недобрі, і Він посилає вітер і примушує сонце знову з'явитися на небі. Якщо правда, що Він все це робить, який Він Великий і Мудрий Добродій!

Цікаво, а там, де живуть померлі, також добре, як і тут? Коли померла старостиха, їй в руку поклали монету, сказавши: „На проїзд“. Що це за проїзд? Хіба між нашою землею і тією, де знаходяться померлі, є яке-небудь море? І хто ж перевозить через нього? Після смерті у старости в хаті цілий тиждень не працювали, щоб душа померлої заспокоїлася. Потім заходилися пекти хліб. Коли домівка наповниться духом свіжоспеченого хліба, тільки тоді душа знайде собі спокій. Чому ж душі не знаходять там заспокоєння одразу? Хіба ж там, у Бога, не так добре, як тут? Ах, навіщо люди помирають?“

Такі думки займали хлопчика. Він попросив би кого-небудь пояснити йому все це, але нікого поруч не було.

Весною несподівано для всіх помер староста. Останнім часом він дуже пив і з ним скоївся удар. Не минало тепер дня, щоб Мартинко не згадував про нього. Він постійно думав: „Де тепер староста? Чи бачить він Бога? Як Бог виглядає?“

Одного разу, сидячи на скелі і плетучи

маленький кошик, молодий пастушок, звівши очі до неба, вигукнув:

„Боже, я нічого не знаю про Тебе! Господи, Ти все можеш, зроби так, щоб я дізнався про Тебе і про ту країну, куди Ти посилаєш людей після смерті! Чи всі люди там разом – і добрі, і лихі?“

Мартинко був переконаний, що Господь чув, як він кликав Його. Ця впевненість заспокоїла його, і він знову заходився плести свого кошика. Раптом він почув жалісне бекання. Мартинко одразу ж підхопився і побіг туди, де чулися ці звуки. Бундаш також побіг з ним. Випереджаючи один одного, вони добігли до урвища, і Мартинко побачив свою улюблену овечку, білу з чорною плямою, яка заплуталась в кущах терену. Бідна овечка впала туди з крутої скелі.

„Ах, бідолахо моя! Як тебе витягти нагору? Каміння таке мокре й слизьке“, – бідкався про себе Мартинко.

Насилу вдалося йому спуститися вниз, а ще тяжче було підійматися разом з овечкою нагору. Зате яка була радість, що йому це вдалося! Він ніс овечку на плечах. Ніжно гладячи її і дорікаючи за необережність, він доніс її так до отари. Врятована овечка радісно застрибала і побігла разом з іншими.

Коли настав час обіду і хлопчина погнав худобу до водопою, він зустрівся з жінками, які йшли по гриби, і розповів їм все, що сталося з ним.

– Мартинко, – сказала одна з них, – ти зробив те ж, що і пастир, про якого сказано, що в нього було 100 овець, і коли одна з них загубилася, пастух залишив 99 і пішов розшукувати одну, що загубилася.

– І він знайшов її?

– Так, він її знайшов, взяв на плечі і приніс додому. Радість його була такою великою, що він покликав усіх сусідів, аби порадили разом з ним.

Мартинкові дуже сподобалася розповідь жінки.

– Ким же був той пастух, і де він мешкає?

– Це мені не відомо. Господь Ісус Христос розповів цю історію Своїм учням.

– А ким був Ісус Христос?

– Ах, Мартинко, який же ти дурний! – сміючись вигукнули інші жінки.

– Не смійтеся з нього, – заступилася за Мартинка та ж жінка. – У бідного хлопчика немає нікого, хто б пояснив йому це, а до школи він не ходить. Бачиш, Мартинко, Ісус Христос – це Син Божий. Ну, прощавай, нам треба йти!

Жінки пішли. Хлопчина забув, що молодіці глузували з нього. Він радів від думки, що дізнався хоч трохи про Бога. Узнав, що був добрий Вчитель, Якого звали Ісус Христос. Мартинкові більше подобалося ім'я Ісус. І цей Ісус був Сином Божим. Цей Ісус, мабуть, теж був пастухом. Може, у Нього якраз і були ті 100 овець. Якщо у Бога є поля, то, напевно, є й ліс. Виходить, у Бога дуже добре!

Повертаючись додому, Мартинко щохвилини поглядав на небо і міркував про себе: „Може, і Ісус, Син Божий, жене худобу з поля додому. Господь Бог говорить про овець! Він пасе вівці. Чи бачить Він мене? Я хотів би померти, якби знав, що Він візьме мене до Себе в помічники. Принаймні я сам би побачив, як там у Бога“.

Наступного дня вранці Мартинко прокинувся з якоюсь незвичайною радістю на душі. З особливим старанням він умився, причесався й одягнувся. Коли дружина могильщика пригнала до нього корову, Мартинко несподівано звернувся до неї з запитанням:

– Тітонько, скажіть мені, будь ласка, чи бачить Бог все, що ми робимо?

У дружини могильщика обличчя було похмуре. Вона тільки що посварилася з чоловіком, і він навіть побив її.

– Так, любий, Бог все бачить, і якщо ти зробиш що-небудь лихе, Він покарає тебе, – відповіла жінка.

– Ні, я не буду робити нічого лихого, – запевнив її хлопчина і додав:

– Прощайте.

– З Богом, – сказала жінка.

– Тітонько, – обернувшись, знову запитав Мартинко, – чи бачить нас також і Син Його?

– Який Син?

– Ісус.

– Господь Ісус Христос? Так, звичайно. Ну, а тепер – з Богом!

Мартинко вирушив у поле, але всю дорогу йому здавалося, що він іде не сам-один, що з ним Ісус, Син Божий. „Він там, високо, я тут, внизу“, – міркував Мартинко.

І з цього дня хлопчина перестав лаяти худобу, як це траплялося раніше, бо якщо Ісус Христос його бачить, то Він і чує його.

Так промайнув цілий тиждень. Світло і радісно було у Мартинка на душі. В суботу, повертаючись додому із стадом, він почув вечірній дзвін. Цей святковий дзвін наповнював усю долину.

„Дзвін сповіщає людям, що завтра неділя, – думав про себе Мартинко. – Завтра люди підуть до церкви. Що ж вони там роблять?“

Ніколи ще Мартинко не був у церкві.

На похоронах старостиhi він сидів на подвір'ї, біля церковної огорожі, разом з жебраками. Щоправда, до нього долинав церковний спів і звуки органа. Доносилися до нього і слова проповіді пастора, але зрозуміти, що говорив пастор, хлопчик, стоячи на подвір'ї, не міг.

Взимку, коли старостиha була ще жива, він зібрався одного разу до церкви, але та сказала йому:

– Ну що ти там будеш робити? Ні читати, ні писати ти не вмієш, та й одягу порядного в тебе немає. Такі, як ти, тільки заважають іншим.

А влітку хлопчина не міг відлучитися від стада, за яким доглядав. Так і не пощастило йому побувати в церкві.

„Навіщо люди ходять до церкви? Розмовляють вони з Богом, чи їм там розповідають про Нього і про Ісуса? Напевно, це так, а мені не дозволяють йти туди“.

Не захотів Мартинко цього дня вечеряти, і навіть Бундаш, ластячись до хлопчика, не міг заспокоїти його.

Туга охопила серце Мартинка, йому знову захотілося бігти в ліс, далеко-далеко, або піти до своєї померлої матері. От він і пішов на цвинтар відвідати її. Часто приносив він їй

туди квіти. Подовгу сидів на могилі та думав:
„Куди пішла мати? Чи добрè їй там?“

Сьогодні хлопчик не приніс квітів, він полив гіркими сльозами ті квіти, що росли на могилі.

– Дорога, люба матінко, невже там, у Бога, тебе теж не пускають до церкви тільки тому, що ти така безпритульна, як і я тут? Бідна моя матінко!

Недалеко від хлопчика могильщик копав могилу. Він почув плач хлопчика і, впізнавши Мартинка, підійшов до нього.

– Ти плачеш, Мартинко? Що з тобою? – запитав він співчутливо.

Хлопчик розповів йому про своє горе, але могильщик не зрозумів його. Хоча могильщик щонеділі ходив до церкви і багато чув про Бога і Сина Божого, але сам про Бога ніколи не думав.

– Не плач, – сказав він хлопчику. – Дійсно, дивно, як тебе залишили таким неуком. Але те, що ти говориш, неправда. Ти пастух усього нашого села, а не безпритульний. Ти маєш право разом з іншими підлітками стояти на хорах у церкві, і ніхто тебе звідти не прожене.

– У мене ж немає гарного одягу!

– Звичайно, влітку тобі немає коли ходити до церкви, бо ти ж не можеш залишити худо-

бу, а восени – інша справа. Громада справить тобі новий одяг, і ти зможеш хоч кожної неділі ходити до церкви.

– Що ж я маю там робити? Дядечку, прошу вас, скажіть, що ви робите в церкві?

– Ми співаємо там, мій любий! Ти співати не можеш, тому що не вмієш читати по книзі, але ти можеш слухати, що пастор говорить з віттаря. Можеш молитися разом з ним, повторюючи за ним слова, і можеш слухати його проповіді.

– Що таке проповідь?

– Ну, та ти зовсім дурний! Бачиш, пастор вчить нас, що ми маємо робити.

– А я думав, що він розповідає вам про Бога.

– Про це я й кажу. Він розповідає нам про Бога, про Ісуса Христа згідно з часом. На Різдво говорить про народження Господа Ісуса. На страсному тижні розповідає, як багато прийняв Він страждань від людей, як Його зв'язали, прирекли на смерть, прибили цвяхами до хреста, на якому Він і помер. На Великдень ми слухаємо про те, як Він воскрес на третій день після Своєї смерті... Але стривай-но, хлопчино, через тебе я забув про свою могилу!

– Дядечку, я вам допоможу, тільки зара-

ди Бога, розкажіть мені ще, як розіп'яли Христа?

— Лягай на землю, витягни руки в різні боки, я тобі покажу, як вони це зробили! Ну от, дивись: сюди, в ноги і в руки, Йому вбили двяхи, і так Він висів на хресті, поки не помер.

Мартинко схопився.

— Але ж Йому було боляче! Навіщо вони Його так катували, що Він зробив їм? Хіба Він був злочинцем і заподіяв їм багато лиха?

— Він нікому ніколи не спричиняв лиха. Жодного поганого слова ніхто не чув від Нього. Він творив тільки добро. Люди здалеку приходили до Нього. Вони приводили з собою хворих, і Він зціляв їх. А ще Він вчив людей, як вони мають жити і служити Богові. Вони вбили Його тому, що не хотіли чути правду.

— Ах, як це було жорстоко з їхнього боку!

— Так, звичайно, жорстоко. Він був пастухом людей. Як ти ведеш своє стадо, так і Він спрямовував людей до життя за Словом Божим... І люди Його вбили.

Могильщик замовк, він не міг більше розповідати про Христа. Страшенна туга охопила його серце. Наче йому нагадали про доброго друга, який зробив йому велику благодійність і про якого він зовсім забув. Він прочитав колись всю Біблію, яку залишив

йому батько. В школі він вивчав біблійну історію. Крім того, він відвідував церкву і знав все, що потрібно знати християнину про Христа, але ніколи не думав про Нього. Небесна батьківщина була ним зовсім забута, і тепер Мартинко нагадав йому про це.

Коли могила була викопана, кожний пішов своєю дорогою. Цієї ночі Мартинко не спав: не міг зімкнути очей. Він все думав про Христа, про Його доброту:

„Він – Син Божий, отже, Він був посланий Богом. Він вчив тих, котрі нічого не знали про Бога. Він був славнозвісним лікарем і навчив людей користуватися цілющою силою трав. Він знає все, що робить Його Батько, і через Нього люди отримують зцілення. Але як жахливо, що люди вбили Його!“

Мартинка стало хилити до сну.

В цей час пролунав дзвін, треба було підійматися і йти із стадом в поле. „Інші підуть до церкви слухати про Бога, про Христа, а я маю йти до лісу і нічого не почую. Навіщо ж я живу? Один! Без Бога!“

Селянки помітили заплакане й сумне обличчя Мартинка. Вони почали розпитувати його, що сталося, але хлопчик промовчав.

Цього дня Мартинко не погнав своє стадо до лісу. Він залишив його пастися біля струм-

ка, там, де проходила дорога на Брецов. Не зміг він і хліб свій доїсти, і шматок, що залишився, він розділив між Бундашем та улюбленою овечкою Берушкою. Цієї хвилини хлопчик побачив, що хтось наближається до нього. Подорожній був молодим чоловіком, одягненим у міське вбрання. В руках він тримав парасольку, а через плече в нього була перекинута подорожня сумка.

— Здрастуй, хлопче! Чи доберуся я цією дорогою до села Рашова? — крикнув здалеку подорожній.

Мартинко зняв капелюха і сказав:

— Так, тут можна пройти, тільки йдіть уздовж струмка, бо трохи далі дорога розгалужується.

Подорожній посміхнувся. Йому сподобався пастушок із вродливим засмаглим обличчям і великими темними очима.

— Хіба тобі не сумно сидіти тут одному? — привітно запитав він.

— Мені сумно тільки по неділях, бо всі йдуть до церкви, а я маю пасти стадо.

— Не журися: багато людей зовсім вільні, а все ж таки до церкви не ходять.

— А ви куди йдете?

— Зараз до Рашова, а потім піду мандрувати по білому світу.

— А навіщо вам мандрувати?

— Бачиш, я хочу взнати як слід людей, вивчити їхнє життя, щоб потім краще наставляти їх. Я буду пастором. Хочу вчити людей закону Божого.

— Виходить, ви будете проповідувати іншим? — радісно вигукнув Мартинко. — Напевно, вам багато розповідають про Бога, про Христа? Ви, мабуть, вже все про Нього знаєте? Я ніколи не чув проповіді. Будь ласка, скажіть мені зараз проповідь! Буду вам за це дуже вдячний!

— Ну що ж, добре! Тільки скажи мені спочатку, що ти вже знаєш про Христа?

Хлопчик розповів йому все, що чув від жінки та могильщика.

Подорожній з подивом вигукнув:

— Адже ти без Бога, без Христа! Як же я буду говорити тобі проповідь, роз'яснювати вчення Христа, коли ти нічого не знаєш?

Тимчасом строката корова зчепилася рогами з іншою, і Мартинко побіг розіймати їх. Коли він повернувся, то застав подорожнього за читанням книги. Хлопчик сів біля його ніг і з нетерпінням став чекати початку проповіді.

— Дивись, — сказав подорожній. — Ця книга називається Євангеліє Господа нашого Ісуса

Христа. В цій книзі написано все, що робив Ісус Христос, чого Він навчав.

– А чи говориться тут про те, як страждав Ісус Христос?

– Так, в кінці книги про це розповідається.

– Прочитайте мені!

Подорожній сам захопився цією думкою. В тиші святкового ранку прочитане здавалося чимось новим самому подорожньому. Він читав, як молився Ісус Христос в Гефсиманському саді, як прийшли по Нього, як Юда зрадив Його, як повели Його, як всі Його покинули, як лихі, лукаві першосвященики вимагали Його смерті і як Його били і знущалися з Нього. Потім Його повели до Пілата, від Пілата до Ірода. Пілат засудив Його на смерть, хоча знав, що Він ні в чому не винний. Воїни ж, глузуючи з Нього, надягли на Нього багряницю і поклали терновий вінець на голову Його. Кров текла по Його обличчю, від страшених страждань Він змінився так, що Його важко було впізнати. Після цих катувань Його повели на Голгофу. Від слабкості Він вже не міг Сам нести Свого хреста. Тоді вони поклали хреста на якогось Симона Киринаєнина. Все це закінчилося тим, що Його прибили цвяхами до хреста. Страждання Його продовжувалися. Сонце пекло Його рани, з яких

точилася кров. Його мучила страшенна спрага, а Йому давали пити оцет. Так висів Він протягом трьох годин і молився за своїх катів. Біля хреста, майже непритомна, стояла Його Мати. Він знаходив і для неї слова втіхи. Розбійника, що покаявся, Він прийняв до Царства Небесного. Нарешті, коли страждання досягли найбільшого напруження, а юрба, що стояла навколо, не переставала знущатися з Нього, Він вигукнув: „Боже Мій, Боже Мій! Для чого Ти Мене покинув?“ і, схиливши голову, віддав духа.

Подорожній читав, як Іосиф з Аримафеї і Никодим поховали тіло Ісусове і привалили до гробу великого каменя. Юдеї боялися, щоб учні не взяли тіло Ісуса, і поставили біля гробу варту.

Далі читати подорожній не міг, бо Мартинко припав обличчям до землі і гірко заридав. Хлопчик відчував усім своїм серцем, що Син Божий постраждав і заради його спасіння. Дивлячись на хлопчика, і подорожньому захотілося плакати.

Він багато разів читав про страждання Спасителя, але йому й на думку не спадало покаятися в своїх власних гріхах. Адже і він винен в стражданнях Христа. Через деякий час він став читати далі, щоб заспокоїти хлопчика...

На прощання майбутній священик сказав Мартинкові:

– Якби ти вмів читати, я подарував би тобі Євангеліє.

Слова ці вразили Мартинка. Він давно вже хотів вчитися, і тепер він одразу ж став на коліна, простягнув руки до неба і став просити:

– Господи, Ти знаєш, що я неписьменний! Читати мене не навчили, а до школи не візьмуть: я для цього надто великий. Прошу Тебе, Господи, пошли мені добру людину, яка б навчила мене читати. Мені так хочеться все знати про Тебе!

Мартинко твердо вірив, що Господь почув його прохання і негайно виконає його. Коли його прохання буде здійснене, цього хлопчик не знав. Він просто вірив, і в нього на душі ставало радісно від цієї віри. „І я колись буду читати Євангеліє Господа Ісуса Христа. Колись буду!“

У четвер ввечері Мартинко, повернувшись додому, поніс сторожисі кошика для курчат. Він застав у неї інших жінок, які розповідали про смерть вдови Брецової. Всі дуже жаліли її сина Яшка і вирішили, що хто-небудь має взяти його до себе пасти гусі. Інакше йому доведеться просити милостиню.

Мартинкові стало шкода хлопчика. Адже на нього чекала така ж доля, що й у Мартинка: жебрачити чи пасти гусі і, таким чином, забути цілком все те, чого він навчився у школі! „Він буде таким самим неуком, як і я“, – із сумом подумав Мартинко.

Думки про Яшка не давали йому спокою. І ось одного разу він одягнув все чисте і пішов до старости. Дружина старости стояла на подвір'ї. Побачивши Мартинка, вона гукнула йому:

– Що це ти так вичепурився, Мартинку? Чи не прийшов ти повідомити нас про свої заручини?

– Ні, тітонько, я у справі до старости. Чи він вдома?

– Яка ж у тебе до нього справа? Юрію, – покликала вона чоловіка, який сидів на кухні, – йди-но сюди! Мартинко прийшов.

Староста запросив Мартинка до хати.

– Здрастуй, Мартинко, сідай. Ну, що ти мені доброго скажеш?

– Я прийшов попитати, що ви маєте робити з Яшком?

– Ось про що він турбується! – здивувався староста. – Ми віддамо його тобі на піклування, – сміючись відповів він хлопчику. – Цим ти віддячиш громаді, яка тебе утримує.

Мартинко почервонів по самі вуха.

– Ви здогадалися, дядечку. Для цього я й прийшов. Я хочу просити вас віддати мені Яшка. Благаю вас, не посилайте його жебракувати чи пасти гусі, доручіть його мені!

Старостиха, почувши, про що йде мова, розлютувалася.

– Дурне хлопчисько! Він хоче, щоб ми утримували двох пастухів! Ти ба, який, захотів помічника!

– Ні, я прошу зовсім про інше, – виправдовувався Мартинко. – Я назбирав трохи грошей, роблячи кошики та мітли, і сподіваюся ще заробити. А потім, я вірю, що Бог пошле нам їжу і не залишить самих.

Марно намагалися староста з дружиною переконати Мартинка. Вони говорили йому про майбутні злидні, пророкували навіть голодну смерть, але нічого не подіяло. Мартинко стояв на своєму і просив їх. Старосту розгнівала його впертість, і він прогнав хлопчика, порадивши йому перш за все добре виспатися.

Звістка про те, що Мартинко хоче взяти до себе Яшка, швидко облетіла все село. Жінки обурювалися, лаяли хлопчика і зговорилися давати йому менше хліба, щоб вибити дур з голови. Дуже вже він зазнався!

Та хіба це могло допомогти? Мартинко і надалі кожного дня ходив до старости і просив

його про одне й те ж. І він домігся свого. Йому віддали Яшка.

Яким щасливим відчував себе в цей день Мартинко! Ніколи він ще не був таким щасливим. Мартинко попросив у дружини могильщика візок і подався за Яшком. Все, що залишила покійна мати в спадок синові: скриню, повну білизни, велику ковдру, лаву, стіл і солом'яний стілець – все це громада продала, і виручені гроші жінки витратили на похорон. Щоправда, від похорону залишилося десять гульденів, але їх вирішено було зберегти: підросте хлопчик – згодяться на навчання.

Жінки зібралися біля хатки, де тимчасово прихистили Яшка. Деякі з них розсміялися, побачивши Мартинка з його візком. Інші говорили:

– От бідолаха! І доля у них однакова! Що ж, будьте товаришами по нещастю!

Жінки підійшли до Мартинка і поклали йому до візка маленьку скриньку з білизною і одягом для хлопчика. Нашвидку зв'язали у вузол маленьку ковдру і дві подушки й увіпхнули їх туди ж. Потім з'явилися ще різні речі, а вслід за тим дещо з харчів: морква, цибуля і картопля – все, що залишилося після смерті Ганни.

Хлопчики впряглися у візок і повезли його по селу.

– Дивися ж, Яшко, добре слухайся свого нового татуса! – сміючись гукали їм, услід молодиці.

Дорогою хлопчики не промовили жодного слова. Тільки біля самої хати подивилися один на одного. Яшко розридався, і Мартинко також почав плакати разом із ним.

– Не плач, Яшко, – заспокоював він його крізь сльози. – Не бійся нічого, нам буде добре. Будемо тільки любити один одного.

Яшко перестав плакати. Хлопчики розвантажили візок і понесли речі до своєї хати. Візок же відвезли назад дружині могильщика. Могильщик по секрету від дружини одрізав хлопчикам великий шмат хліба. Дружина ж його потайки від нього дала Яшкові пакунок з різними харчами. Повернувшись додому, хлопчики добре повечеряли.

Вечоріло. Мартинко почав стелити постіль. Яшко відчинив скриньку. Селянки поклали туди простираadlo та обрус, що залишився в спадщину від матері. Хлопчики постелили простираadlo на ліжку, а стіл вкрили обрусом.

– Сюди будемо класти книжки, – сказав Яшко, показуючи на стіл.

– Ні, книги мають стояти ось там, в кутку.

Тільки у мене немає книг, та й навіщо вони мені, якщо я не вмію читати, – сумно зауважив Мартинко. – Тому-то я і взяв тебе, – продовжував він, – щоб ти не йшов у найми. Я знаю, що ти тоді забув би все, чого навчився в школі. Мені, Яшко, хочеться, щоб ти вчився далі. Тоді ти сам зможеш читати про Бога, про те, як Син Божий помер за нас і як Він знову прийде до нас на землю.

– Я вже вмію читати, – похвалився Яшко. Дуже дивним здавалося йому, що такий великий хлопець як Мартинко ще не вміє читати. – Коли моя мати хворіла, я для неї саме читав, як Христос встав із гробу. У нас було чимало книг.

Говорячи це, Яшко почав ритися в своїй скриньці, витягнув звідти в'язку книг, розв'язав їх і почав розкладати на столі. Тут була азбука, книга для читання, зовсім нова Священна історія – останній подарунок покійної матері. Потім хлопчик витягнув товсту книгу псалмів, молитовник і стару, залишену в спадщину від діда, книгу з проповідями. Останньою хлопчик вийняв ретельно загорнуту книгу і пояснив здивованому Мартинкові:

- Це Святе Письмо, Біблія.
- У ній написано про Бога?
- Із самого початку все тільки про Бога і

говориться. В ній розповідається, як Бог за шість днів створив світ, але в моїй Святій історії про це також написано, тільки там ще й малюнки є.

Хлопчики почали розглядати малюнки. Яшко пояснював кожний.

Мартинкові подобалися розповіді Яшка. Він був готовий слухати їх до ранку.

— І все це вам розповідали в школі? — здивовано запитав він.

— Багато чого навчали нас в школі. Багато розповідала мені матінка, а тепер я вже сам все читаю.

Яшко почав читати, і хоча йому минуло тільки вісім років, читав він досить жваво.

Мартинкові стало сумно. Тільки тепер він зрозумів, як несправедливо вчинили з ним його опікуни, не посилаючи його до школи.

„Якщо б я вчився, — міркував він, — я б теж умів читати, як Яшко. Я б читав сам з цієї великої святої книги. Як добре, що ця книга у мене в хаті і навіть є людина, яка може читати її мені!“

За старою звичкою Мартинко сидів вдома в капелюсі, але як тільки Яшко прочитав назву „Святе Письмо“, Мартинко одразу ж зняв капелюха з голови. І з цієї пори ніколи не надягав його в тій кімнаті, де лежала Свята

книга. Він робив це тому, що старостиха в дитинстві вчила його знімати шапку перед іншими із ввічливості, а до Біблії, яка має божественне походження і в якій розповідається про Бога, треба було, на його думку, тим більше виявляти пошану.

Хлопчики жили дружно. Весело балакаючи і заглядаючи в очі один одному, поверталися вони додому з поля. І жінки, дивлячись на них, від душі раділи. Шкода стало їм хлопчиків.

– Давайте, – запропонували деякі з них, – будемо посилати хлоп'ятам більше хліба, овочів і супу.

– Адже від цього ми не збідніємо, – додала старостиха, – проте хлопчики не будуть голодувати.

Сказано – зроблено.

„Бідолахи“ – так називали хлопчиків майже всі в селі. Але ніхто не підозрював, що в усьому селі не було нікого щасливішого за них.

З радістю Мартинко кожного ранку будив свого товариша. Потім вони обидва йшли до найближчого струмка вмиватися. Потім причісувалися, одягалися і молилися. Яшко голосно читав „Отче наш“, а Мартинко пошепки повторював за ним слова молитви. Після цьо-

го вони складали у клуночок азбуку, Святу історію, складаний ніжик та нитки для лози. Мартинко брав ріжок, Яшко спускав з ланцюга Бундаша, і вони на чолі стада весело прямували до лісу.

Пригнавши стадо на поле, Мартинко, Яшко і Бундаш сідали снідати. Після сніданку Яшко читав біблійні оповідання, а після читання давав Мартинкові завдання вивчити нові букви азбуки. Сам же в цей час вирушав пасти стадо або різати пруття для кошиків і мітел. Яшко дивувався, як добре працює Мартинко: до його повернення він не тільки виконував завдання, але й складав букви в склади. Іноді Мартинко говорив:

— Я завжди думав, що важко навчитися читати, а тепер бачу, що це просто забава. Як добре, що люди вигадали азбуку! Вони намалювали до кожної букви малюнок, і треба бути вже зовсім дурним, щоб не запам'ятати їх. Тепер же мені досить кілька разів подивитися на малюнок, і я вже знаю букву! Та за цією азбукою можна навчитися й писати! От би мені зараз спробувати...

У Яшка знайшлася стара розбита грифельна дошка та шмат грифеля. Недовго думаючи, він заходився вчити Мартинка писати.

Сидячи за азбукою або грифельною дош-

кою, Мартинко часто думав про те, як добре буде взимку, коли він ще краще навчиться і вже сам зможе читати Святе Письмо. В ці хвилини роздумів Мартинко зводив очі до неба і вигукував:

– Господи Ісусе, я просив Тебе послати мені добру людину, яка б навчила мене читати, і Ти почув мене. Дякую Тобі, Господи!

Одного разу Яшко, який різав пруття, прийшов дуже стомлений. Хлопчик знайшов ягідне місце і збирав ягоди. Прийшовши до Мартинка, він став просити в нього дозволу взяти з собою на другий день кошика, щоб назбирати ягід та віднести лісникові. Мартинко дозволив йому. У лісника добре знали матір Яшка, тому, коли Яшко прийшов туди наступного дня, лісник з дружиною почали докладно розпитувати його, де і як хлопчик тепер живе. За ягоди йому заплатили, а на додачу наповнили порожнього кошика усяким різним. Крім того, лісничиха доручила Яшкові приносити м'ясо з базару по середах та суботах. Кожного разу йому обіцяли платити по п'ятаку.

З цих пір не минало дня, щоб Яшко не приносив то одне, то інше із села в хату лісника. Мартинко посилав його й на пошту подивитися, чи немає там листів лісникові.

Він колись чув, як жінки скаржилися одна одній, що листи довго не доходять до них. Одна чекає листа від чоловіка, друга – від сина, а листи, виявляється, лежать тижнями або на пошті, або у листоноші. Ось чому хлопчик і вирішив посилати Яшка довідуватися про листи лісника. Лісник похвалив хлопчика за таку винахідливість. Як тільки жінки довідалися про це, вони попросили Яшка пильнувати й за їхніми листами. Не доводилося тепер Мартинкові віддавати Яшкові свій хліб. Яшко й сам став так добре заробляти, що навіть спромігся відкласти дещо на зиму. Одна господиня розраховувалася за роботу яйцями, друга – картоплею та морквою, третя – ріпою, але найкраще було те, що хлопчикам дозволяли збирати в горах яблука та груші, де цього року був багатий врожай. Їм дозволялося набирати стільки, скільки вони в змозі були взяти з собою. Зібране хлопчики дбайливо зберігали до зими.

По неділях Мартинко не брав Яшка з собою до лісу. Він говорив йому:

– Йди до церкви. Йди і добре запам'ятай все, що буде говорити пастор, щоб розповісти мені!

Однієї неділі Мартинко повернувся додому пізніше, ніж звичайно. Вже темніло. На небі

з'явився блідий ріжок місяця. Тільки Мартинко вивів худобу із лісової хащі, як йому раптом здалося, що він бачить людину, яка лежить на землі з розкинутими руками і стогне. Страшно зробилося хлопчику, та коли він підійшов ближче, то побачив на землі зламане дерево: місяць снопом білого світла бив якраз по ньому, надаючи йому химерної форми, а ліс розносив в повітрі жалісний стогін. Мартинко зупинився біля дерева і подумав: „Так лежав Син Божий в Гефсиманському саді, знемагаючи від смертної туги. Він стогнав і плакав, а потім Він віддав Себе на страту, щоб спокутувати мене Своєю смертю“.

Серце хлопчика стислося журбою. До самої хати він плакав і молився: „Чи скоро, Господи, Ти візьмеш мене до Себе? Я так хочу побачити Тебе, Господи Ісусе! Я впав би перед Тобою навколішки і за все дякував би Тобі“.

Прийшла зима. Жінки загнали худобу в хліви. Для молодого пастуха вони пошили новий одяг і так вичепурили його, що, сміючись, говорили:

– Та тобі, Мартинко, тепер саме час одружуватися!

Але хлопчик вирішив по-своєму, він пішов з Яшком до школи і там разом із самими маленькими хлопчиками почав вчитися гра-

моти. В селі дуже дивувалися з нього. Скрізь балакали про Мартинка, і кожен по-своєму висміював його.

Не одразу, щоправда, Мартинко потрапив до школи. Вчитель довго не хотів приймати його. Він боявся глузування з боку дітей. Але проекзаменувавши Мартинка і побачивши, що він досить спритно читає і навіть трохи пише, вчитель дозволив йому ходити до школи. Вже скоро він не міг нахвалитися Мартинком. Ще ніколи в нього не було такого здібного учня. Через деякий час він пересадив Мартинка ближче до себе, а наприкінці зими Мартинко вже сидів з учнями, які вчили напам'ять псалми і біблійні історії.

– Я був би дуже радий, якби ви всі вчилися, як Мартинко! – часто говорив вчитель своїм учням.

Цього року Мартинко вже з меншим нетерпінням чекав весни, почасти через школу, а також і тому, що весною йому вже не доведеться ходити до церкви. Восени, коли він вперше прийшов до церкви, у нього розбіглися очі. Це було велике свято. Всі свічки були запалені, грав орган, і лунав спів. Пастор виголошував проповідь. І Мартинкові здавалося, що він не на землі, а на небі. Він думав і говорив собі. „Так, це храм Божий, це дім Божий!“

З тих пір він не пропускав жодної неділі. На хори до хлопчиків він не пішов. Його засмучувало, як вони поводили себе під час служби, базікаючи один з одним. Мартинко волів сидіти на самій останній лаві біля дверей. Тут його ніхто не турбував. Звідси він міг слухати, що говорив пастор, і молитися Господу. Ніхто не заважав йому підспівувати знайомі псалми. Незабаром він вже навчився співати за молитовником, до того ж, як тільки Мартинко починав співати, всі селянки поверталися в його бік: такий чистий і натхненний був у нього голос. Відчувалося, що його молитва підносилася просто до Бога і йшла від усього серця.

Прийшла весна.

Селяни раділи їй. Не треба було більше годувати худобу, вона сама знайде собі їжу в полі, до того ж і сіно кінчалось. Мартинко радів, що він знову побачить свої улюблені луки та ліси. Одне тільки хвилювало його: що буде з Яшком? Мартинкові не хотілося до іспиту брати його зі школи, але хто ж буде годувати хлопчика? Самому Мартинкові доведеться весь день бути в полі. Одного разу після обіду Мартинко стояв перед своєю хаткою і міркував: „Дивовижно Господь прибрав весь лід і сніг! Нещодавно тут ще лежали замети, а

тепер вже з'явилася зелена травичка; яких-небудь два тижні тому хлопчики бігали на ковзанах, а тепер грають у м'яч та квача". Раптом до нього підійшла старостиха.

— Молодець, Мартинко! — звернулася вона до хлопчика. — Яшкові добре жилося у тебе взимку. Його мати помолиться за тебе Господу Богу на тому світі. Особливо вона, напевно, радіє, що син її ходить до школи. От ми і вирішили залишити його в школі до іспиту. Ми беремося прогодувати його. Тиждень він буде харчуватися у мене, потім у млинарихи, потім у лісника.

Почувши це, Мартинко не знав, як і дякувати старостисі. Наче важкий камінь, звалилася з його плечей турбота про Яшка. Важко було знайти в цей день кого-небудь щасливішого від нього.

В понеділок вранці Яшко допоміг Мартинкові вигнати худобу і провів його майже до самого лісу. Потім кинувся бігти до школи. Мартинко довго дивився йому вслід. Опівдні Яшко прибіг на обід. Млинариха дала йому поїсти. Яшко зголоднів і їв з великим задоволенням.

Селянки дотримали слова. Вони годували хлопчика до самих іспитів.

— Що, Мартинко, сумно тобі в полі одному, без Яшка? — питали його жінки.

Та Мартинкові ніколи було нудьгувати. Йому треба було турбуватися про стадо, а як видавалася вільна хвилина, він діставав своє Євангеліє і заглиблювався в читання. Йому рідко вдавалося прочитати більше двох віршів. Читання не давалося йому так легко, як Яшкові, але він багато міркував над прочитаним і кожного дня довідувався про щось нове. Одного разу він прочитав, що Христос народився в хліві, тому що для Нього не знайшлося іншого приміщення. Ці слова глибоко вразили Мартинка. Він згадав той час, коли жив у старостихи і також ночував разом з коровами в хліві, і так боляче стало йому за Сина Божого, Який замість колиски лежав в яслах.

Іншим разом Мартинко прочитав, як Христос, досягши дванадцятирічного віку, вирушив з Назарета до Єрусалимського храму, бо в Назареті не було церкви. Там Він загубився серед юрби, і цілих три дні мати марно шукала Його. Як він зрадів, коли прочитав, що Матір Божа, нарешті, розшукала Його в храмі. „Треба було одразу йти туди, адже вони мали знати, що Він може бути тільки в храмі“, — думав Мартинко.

Хлопчик не раз згадував про цю подорож Христа до Єрусалима. Він, мабуть, проходив

повз поля і, звичайно, збирав дорогою польові квіти, а в лісі відпочивав у затінку дерев!

Мартинко так жваво уявляв собі Христа, ніби бачив, як Він крокує дорогою до Рашова.

Не минало й хвилини, щоб Мартинко не був чимось зайнятий. Іноді він починав співати, і луна вторувала його чистому, дзвінкому голосу.

Гучно лунав його спів:

„Почуй мене, Господи, Боже мій,
Та знайду я в Тобі жаданий спокій!“

Луна підхоплювала ці слова, несла їх далі, крізь лани та гори, ніби для того, щоб Христос краще почув їх. Раз, закінчивши свій спів, Мартинко голосно вигукнув:

– Господи Ісусе Христе, я тепер знаю, де Ти, але мені б ще хотілося подивитися на Тебе! Я знаю, що буде Твоє друге пришествя, але коли це буде – ввечері чи рано-вранці?

– Вранці, – прокотилася луна лісом.

– Вранці, – відізвалася ще раз.

Мартинко посміхнувся і знову запитав:

– Господи, Ти прийдеш обов'язково?

– Обов'язково, – почулося відголосся.

Цього року Мартинко не плів більше кошки у неділю. Він міркував так: „Худобу я повинен пасти. Це потрібно і для селян, і для

самого стада; кошики ж я плету з власної доброї волі, а Господь не дозволяє в неділю працювати для себе. Що ж, якщо я не можу ходити до церкви, Його святого дня я можу додержуватися тут, в лісі“. І Мартинко почав надягати по неділях свій кращий одяг. Дружина могильщика, побачивши його, докоряла йому за це.

– Тітонько, адже сьогодні в лісі також свято! – відповів їй Мартинко.

– Так-то воно так, але тебе там ніхто не бачить.

– Господь мене бачить, тітонько. Господь наказував додержуватися Його святого дня. Не можу ж я стати перед Ним в брудному лахмітті.

Жінка в душі погодилася з хлопчиком.

Не раз потім на свято спадали їй на думку його слова, і вона відкладала убік брудний фартух і надягала чистий.

В селі померла млинариха. Перед смертю вона відказала Мартинкові вовняну хустку. Хустка була не нова, але хлопчику подобався її малюнок: троянди та інші квіти, розкидані на світлому полі. Мартинко брав її з собою до лісу і вкривав нею камінь, на який клав своє Євангеліє. Виходило зовсім як вітвар. У цього вітваря він читав, молився та співав святі

пісні. Так він перебував кожний недільний ранок. Опівдні до нього приходив Яшко.

Яшко склав іспит, і хлопчики зажили, як і досі. Вони разом різали лозу на мітли, потім Мартинко плів кошики, а Яшко збирав ягоди чи гриби і носив їх продавати. Крім того, Яшка на два тижні найняв якийсь землемір носити за ним прилади під час роботи.

Яшко заробив два новеньких гульдени. Хлопчики приховали їх разом з іншими заощадженнями. На ці гроші вони потім купили для Яшка новий одяг і віддали лагодити його старі чоботи.

Їх радості не було межі. Дивлячись на них, тішилися й інші. Бундаш терся біля Яшка, обнюхуючи його, наче не впізнавав хлопчика в новому вбранні, в якому Яшко виглядав просто-таки красенем.

Але якщо, відмовляючи собі в усьому, хлопці змогли зодягнутися, то зробити щось з хатою вони аж ніяк не могли. Вона ж дряхліла з кожним днем. Одного разу хлопчики були в лісі, коли від хати відвалився великий шмат штукатурки. Повернувшись, вони насилу змогли увійти в хату. Селяни порадили їм не ночувати вдома до ремонту, щоб їх не завалило, і вони влаштувалися на нічліг в хліві разом з Бундашем.

Літо видалося дощове і завдавало Мартинкові багато клопоту. Йому треба було стежити за тим, щоб худоба не об'їлася мокрою травою і разом з тим не залишилася голодною. Крім того, в стаді цього року було багато овець, які весь час розбігалися в різні боки. Добре, що Яшко вмів гарно рахувати, бо вони, напевно, не раз залишали б овець в лісі.

Одного разу ввечері селяни послали Яшка кудись з дорученням, а Мартинкові довелося самому збирати худобу. Три рази підряд перераховував він своїх овець. І чому саме в цей день йому так важко було пасти їх? Він дуже втомився, бігаючи за ними, і не прочитав навіть двох віршів з Євангелія. Тут він згадав, що минулого разу читав: „Син Божий прийшов, щоб знайти і спасти загибле“ (Мтв. 18:11).

„Кого спасти – людей? – запитував себе Мартинко. – Якби хто-небудь міг мені це пояснити!“ Всю дорогу він розмірковував над цими словами. Ось і село. Жінки вийшли до нього назустріч, кожна за своєю коровою чи за своїми вівцями. В стаді не виявилось однієї вівці млинарихи.

– Роззява такий! – накинулася на нього розлючена жінка і заходилася лаяти хлопчика. – Ось як ти віддячив мені за те, що я году-

вала твого хлопця! Один Бог знає, що вони там роблять, а я маю терпіти все це!

І знову полилася лайка. Мартинко був приголомшений. Йому важко було бачити гнів млинарихи, гнітила і втрата вівці. Як вона там одна, бідолашна?

Раптом він зірвався з місця і побіг до лісу. Повний місяць сяяв на небі і привітно дивився на хлопчика, неначе хотів сказати: „Не турбуйся, Мартинко, я допоможу тобі!“

Від сильного хвилювання Мартинко не відчував втоми. Одним махом добіг він до того місця, де вдень пас худобу. Зовсім мокрий, Мартинко впав на землю, щоб трохи віддихатися, потім звівся на ноги і заходився шукати та гукати свою овечку.

– Біляночко, Біляночко, сюди, сюди!

Довго гукав він її, але відповіді все не було. Раптом здалеку до нього долинуло жалісне бекання.

– Біляночко, Біляночко! – радісно вигукнув Мартинко і щодуху кинувся бігти крізь чагарник у самісіньку лісову хащу, перестрибуючи через каміння, пні, плутаючись в хмизі і спотикаючись об коріння дерев. Не раз він падав, чіпляючись одягом за суччя, обдираючи ноги, але все ж таки продовжував пошуки. Нарешті Мартинко добіг до того місця, звідки лунало

жалісне бекання. Але де знайти її в такій хащі і темряві? Тут місяць освітив глибоку яму, на дні якої Мартинко помітив щось біле. І він почув знайоме бекання. Це була його овечка, що заплуталася вовною в чагарнику. Не тільки вибратися із ями, але навіть звестися на ноги вона не могла.

Тут Мартинкові пригадалися слова Євангелія: „Син Людський прийшов, щоб знайти і спасти загибле“. Тепер він зрозумів цей вислів. Овечка без його допомоги мала загинути — так само, як гинуть грішні, темні люди. Як чагарник тримає та не пускає овечку, так людину не пускає на небо скоєне нею.

І Господь Ісус прийшов і почав скликати грішників. Деякі вівці відповіли на Його заклик, і Він витягнув їх і поніс до Себе.

„Так само знайшов Він і мене“, — подумав Мартинко. Тепер хлопчик був впевнений, що вірно зрозумів вислів. Він почав спускатися за овечкою прямовисним схилом. Спираючись ногою на великий камінь, він раптом відчув, що камінь почав ворушитися.

„Камінь може вбити овечку, якщо скотиться вниз“, — подумав Мартинко і вчепився за скелю одними руками, але камінь, за який він тримався правою рукою також заворушився, і Мартинко, думаючи про те, як би не

вбити овечку, розчепив руки і впав вниз. Намить у нього сильно зашуміло у вухах. В очах потемніло. Десь неначе пролунав дзвін, і хлопчик знепритомнів. Скільки він так пролежав — невідомо.

Раптом він відчув щось тепле на своєму обличчі і почув надзвичайно жалісні звуки. Він зрозумів, що це Бундаш виє біля нього. Потім до нього долетіли ще якісь звуки. Мартинко з зусиллям розплющив очі і почав озиратися навколо. „Де це я?“ — подумав він.

Над ним стояв Бундаш. Поряд в кущах лежала овечка. На небі вже гасли зірки, наближався світанок, а нагорі над урвищем стояв і плакав Яшко. Мартинко пригадав все, що з ним трапилося. „Я зірвався з кручі, — розмірковував він, — і якби я вбився, то моя смерть була б подібна до смерті Христа. Він також шукав овець і знайшов їх, але заплатив за це життям. Як я тепер опритомнів, так і Він воскрес із мертвих на третій день, і як я тепер можу спасти цю овечку, так і Він може позбавити Своїх овець загибелі“.

Мартинко відчував таку слабкість, що із задоволенням знов би заснув, якби не ридання Яшка. Він насилу підвівся і, захопивши овечку, ціною неймовірних зусиль видерся нагору. Яшко розповів йому, як він не міг заснути без

нього і як разом з Бундашем пішов його шукати. Бундаш і знайшов його.

Мартинко насилу добрався до села. Напередодні він нічого не їв. Пошуки загубленої вівці відняли у нього останні сили. Врешті, він зірвався з урвища і пролежав там в мокрій траві до самого ранку.

Ледве переставляючи ноги, йшов він додому, думаючи про те, як зрадіє млинариха, коли побачить свою овечку. Це додавало йому сили. Але млинариха і не думала дякувати йому. Замість цього вона ще раз вилаяла хлопчика. До неї приєдналися й інші жінки, дорікаючи йому за те, що так пізно прийшов. Вони наперебій лаяли хлопчика, і Мартинко був прикро вражений. Важкою здалася Мартинкові дорога від лісу до села, але в сто крат важче було йти назад в ліс. Він залишив Яшка з Бундашем пасти худобу, а сам ліг на скелю. Якби млинариха побачила тепер його змучене обличчя, то, напевно, розкаялася б у тому, що дорікала йому. Вона не сказала б тоді, що він тягар для села.

Даремно Яшко намагався розважити Мартинка. Нічого не допомагало. Мартинко не міг ні співати, ні слухати Яшка, ні говорити про прочитане.

Так минуло три дні.

В неділю він попросив Яшка піти з ним на пасовище. Вони почали читати Євангеліє, історію про євреїв, які хотіли побити Христа камінням за те, що Він зцілив людину в суботу. Мартинко тяжко зітхнув і сказав:

— Господи, Тебе хотіли вбити за те, що Ти врятував від смерті людину. Мене ж за те, що я врятував овечку, всього-на-всього вилаяли, а я ніяк не можу з цим примиритися. Як Ти вибачив їм, так і я вибачаю млинариси!

Коли він виплакав своє горе, він знову став колишнім дбайливим пастухом. Він знову щиросердо розмовляв з Яшком та привітно вітав перехожих, весело посміхаючись їм, як і раніше.

Тільки в одному помічалася зміна: він не міг вже злізти на дерево, на скелі видирався з великим зусиллям і кілька разів перепочивав, поки діставався із стадом пасовища. Він майже нічого не їв і постійно відчував сильну спрагу. Його очі хворобливо виблискували, а обличчя було блідим, ніби він ніколи не виходив на сонце.

Цього року випас худоби припинявся раніше, ніж завжди, і Яшко був дуже радий цьому.

— Тепер ми знову будемо разом ходити до школи, і вчитель дозволить нам сидіти поруч,

бо ти вже наздогнав мене, – говорив він Мартинкові.

Ось і прийшов день, коли хлопчики останній раз вигнали стадо в поле. Ввечері, коли треба було повертатися, Яшко почав збирати стадо. Мартинкові ж захотілося на прощання ще раз піднятися на скелю, де він не раз сидів і часто думав про те, чи завжди існував світ, а якщо ні, то хто його створив, де живе Господь і куди Він бере людей після їхньої смерті.

Але цього вечора він не ставив собі подібних запитань. Мартинко знав тепер – якщо хочеш служити Господу на небі, треба починати служити Йому на землі. Хлопчик був готовий всім серцем дякувати Господу за те, що Він повідав йому все це.

Мартинко дивився на оточуючу його природу і милувався нею. Полонина лежала в тумані, ніби наречена у вінчальному вбранні. Сонце освітлювало верхів'я дерев і посиляло Мартинкові прощальний поцілунок. Тепер він до самої весни не побачить цих місць. Різнокольорове листя – жовте, червоне, золоте – вкривало землю. Ліс жалібно гомонів, ніби співав собі похоронну пісню. Кожний листочок волав:

– Прощавай, прощавай, Мартинко! Ми більше з тобою не побачимося!

Мартинко раптом заплакав. Він розкрив обійми, ніби хотів охопити весь світ, що лежав перед ним.

– Прощавай, – промовив він крізь сльози.

Мартинко спустився зі скелі і пішов до стада. Довго ще оглядався він назад, повертаючись із стадом в село.

Вони прийшли додому. Старостиха відрізала їм по великій скибі хліба, але Мартинко не доторкнувся до нього. Він попросив Яшка почитати йому Євангеліє про майбутнє вічне життя.

Після читання Євангелія вони ще помолилися Богові і пішли спати. Мартинко задрімав. На дворі було дуже зимно. Останні квіти, напевно, замерзнуть в цю ніч. Місяць через віконце освітлював сплячих хлопчиків. Поряд із місяцем на небі сяяли яскраві зірки, ніби сльози на обличчі.

Раптом Мартинко прокинувся. Йому було страшенно холодно. Хлопчики лежали поряд, вкриті однією ковдрою. Яшко уві сні закашлявся.

„Бідолашний, він також замерз, – подумав Мартинко. – Ковдра занадто мала, вона не може зігріти нас обох. Краще я вкрию одного Яшка. А сам обійдуся як-небудь без ковдри“.

Мартинко укутав свого товариша. А сам весь зіщулився під своєю благенькою свит-

кою. Вона зовсім не гріла. Холод так і пронизував його; зуби почали цокотіти. Похолоділи руки й ноги, мерзли боки, груди, спина. Що було робити? Якби хоч трохи зігрітися?

— Не залиш мене, Господи Ісусе, — почав благати Мартинко. — Мені так зле.

Не встиг він вимовити цих слів, як раптом приємне тепло розлилося по всьому тілу. У нього зробився сильний жар. Він заплющив очі і одразу ж заснув.

Це було об одинадцятій годині вечора. Могильщик, що був ще й нічним сторожем, тільки що просурмив у свій ріжок, щоб люди знали, котра година, і пішов додому трохи поспати. Проходячи повз хатку хлопчиків, він вирішив зайти подивитися на сплячих, як він це часто робив. Не раз заходив він до них цієї пізньої години і завжди милувався тим, як солодко хлопчики спали поряд на одному ліжку: щільно притиснувшись один до одного та посміхаючись уві сні.

Цього разу при блідому світлі місяця могильщик побачив незвичайне видовище: один тільки Яшко був турботливо вкритий ковдрою, Мартинко ж трохи віддалік згорнувся клубочком під старенькою свиткою. Він весь горів, а його великі очі блищали, ніби зірки на небі.

— Ти не спиш, Мартинко? — звернувся до

нього могильщик. – Що це ви сьогодні так влаштувалися: у нього вся ковдра, а ти розкритий?

Хлопчик тільки посміхався. Довго потім могильщик не міг забути тієї посмішки, що була у Мартинка тієї хвилини. Він зняв з себе свиту і вкрив хлопчика.

– Що з тобою, Мартинко, чому ти мені не відповідаєш? Хіба ти мене не впізнаєш?

– Скоро вже Він прийде, я чекаю Його, – метався хлопчик в маренні. – Він йде за мною. Я вже пливу до Нього по воді, і мені тепер не страшно.

– Мартинко, прокинься! Що ти таке говориш?

У могильщика на очі навернулися сльози. Але Мартинко вже нічого не розумів.

Могильщик побіг за дружиною, і вони вдвох перенесли його до себе. Незважаючи на пізню годину, прийшли до них і інші жінки. Могильщик, проходячи повз них, постукав їм у вікна та гукнув, щоб вони скоріше йшли до нього – з Мартинком щось трапалося.

Хлопчик вже нікого не впізнавав і не звертав ніякої уваги на Яшка, що плакав біля його ліжка так само гірко, як і тоді в лісі. Його насилу відтягли від ліжка, щоб мати можливість підійти до Мартинка.

Жінки пробували лікувати Мартинка чим тільки могли.

– Якщо йому не буде краще, ми покличемо лікаря, – сказала млинариха.

Йому дали настоянку з якихось трав. Хлопчик отямився і обвів очима присутніх.

– Дякую вам за все! – тихим голосом вимовив він. – Одне недобре. Жив я на землі без Бога, а ви нічого не розповідали мені про Ньго... А скільки ще дітей живе без Бога?.. І ніхто їх не вчить. Та ви й самі живете без Бога... Не так, як слід, – з сумом продовжував хворий. – Коли я помру, не кладіть мені грошей на переправу... Христос даром перевезе мене... І не бійтеся, я до вас не буду з'являтися, як привид... Я не повернуся ніколи... та я й не зможу повернутися... занадто це далеко.

Жінки, затамувавши подих, слухали Мартинка. Вони дивувалися, як добре він вміє говорити, зовсім як в Євангелії.

– Не бійся, Мартинко, ти не вмреш! – хотів підбадьорити його могильщик. – Ти скоро одужаєш і знову будеш пасти наше стадо.

– Ми справимо тобі новий одяг, – пообіцяли йому селянки, – і Яшка так само одягнемо і будемо його утримувати, щоб він був твоїм помічником.

– Зиму ви можете провести у мене, – сказала млинариха, – а весною ми полагодимо вашу хатку або збудуємо вам нову.

– Для мене вже приготована домівка... Дякую вам за вашу доброту... будь ласка, підійміть мене трохи вище.

Жінки підняли хлопчика і влаштували його на подушках.

– Він зараз засне, – промовила дружина могильщика.

Мартинко насилу розплющив очі. Яшко весь в сльозах кинувся до нього.

– Годі, не плач, – заспокоював товариша Мартинко, гладячи його своєю гарячою рукою по голові (другу руку в цей час лизав Бундаш).

– Послухай, що я тобі скажу: „Бо так Бог полюбив світ, що віддав Сина Свого Єдинородного, щоб кожен, віруючий у Нього, не загинув, а мав життя вічне...“ (Ін.3:16), і ти також, Яшко!..

Даремно чекали присутні, чи скаже ще щонебудь Мартинко. Він глибоко зітхнув і тихо заснув.

– Залишмо його, – порадив могильщик. – Це добре, що він заснув. Йому буде краще.

Світало. Дружина могильщика схилилася над хлопчиком.

– Сусідонько, – звернулася вона до млина-рихи. – Він більше не дихає...

Так, луна сказала правду: Христос прийшов за Мартинком вранці. Недаремно напередодні сонечко прощалося з ним. Воно ніколи вже не побачить хлопчика!

П'ятнадцять років тому, коли ховали матір Мартинка, можна було подумати, що померла заможна жінка, так багато людей йшло за труною. Але все ж таки менше, ніж за труною Мартинка. Таких похорон не пам'ятав ніхто з рашовців. Всі дівчата були вбрані та завітчані. Парубки несли домовину. Вчитель повів за гробом школу. Ніхто не шанував школу так, як Мартинко. Треба було і йому віддати ту шану, яку він заслужив своїм життям. Яшко до самого цвинтаря проводжав товариша з непокритою головою. На могилу поклали пишний вінок. Другий вінок із стрічками повісили на хрест. Поховали Мартинка поряд з матір'ю. Ніколи ще так не плакав могильщик, засипаючи гроб землею, як цього разу.

– Хай буде земля тобі теплою колискою, Мартинко! – промовив він крізь сльози.

Знову прийде весна. Зазеленіють луки та ліси, і все буде чекати приходу Мартинка з його стадом. Але даремно... Він ніколи більше

не прийде. Він пішов у той далекий край, про
який мріяв на землі. Він знайшов Бога, і Бог
знайшов його.